

8. Vyučovací činnosti učitele TV – organizační formy, vyučovací metody a postupy, didaktické zásady, bezpečnost v TV

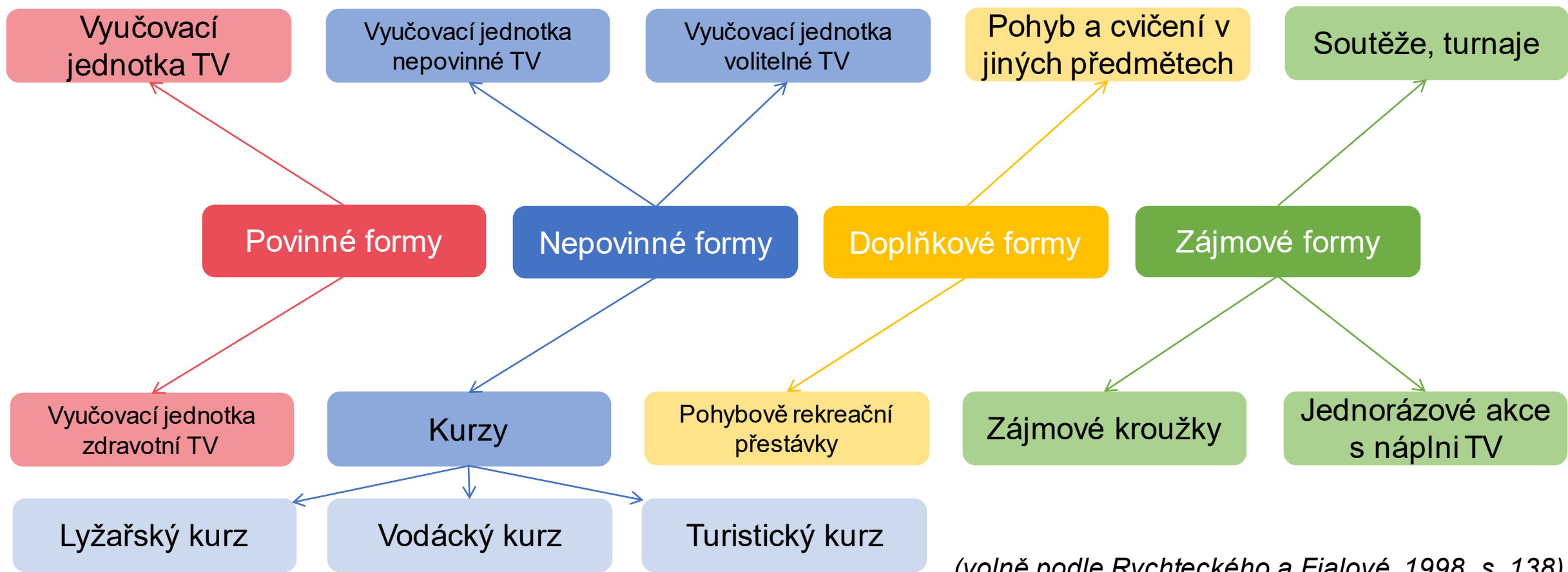
Mgr. Jiří Sliacky, Ph.D.

Katedra tělesné výchovy a společenských věd (EDUC)

Organizační formy ve školní TV

- organizační forma je „*vnější uspořádání organizačních a didaktických podmínek vyučování, v nichž se realizuje výchovně vzdělávací proces*“ (Rychtecký, Fialová, 1998, s. 138)
- v rámci výuky TV lze organizační formy členit z pohledu organizačních podmínek a aktivity žáka na:
 - povinné formy
 - nepovinné formy
 - doplňkové formy
 - zájmové formy

Organizační formy ve školní TV

(volně podle Rychteckého a Fialové, 1998, s. 138)

Organizační formy ve školní TV

- z pohledu uspořádání didaktických podmínek se organizační formy prolínají s výukovými metodami a někdy je proto takové členění uváděno pod nadpisem „organizační formy“ (např. Skalková, Václavík), jindy jako „komplexní výukové metody“ (např. Maňák, Švec)
- komplexní výukové metody *„rozšiřují prostor výukových metod o prvky organizačních forem ... a mnohem víc ... reflektují též celkové cíle výchovy a vzdělávání“* (Maňák, Švec, 2003, s. 131)
- *„tím se ovšem často stírají rozdíly mezi pojmově vyhraněnými a definovanými konstrukty, jak k nim dospívá pedagogická věda (metody – formy – prostředky), a dochází k určitému synkretismu vědeckých pojmů a kategorií, který na druhé straně poněkud mírní rozpor mezi teorií a praxí“* (Maňák, Švec, 2003, s. 131)

Organizační formy ve školní TV

Z pohledu uspořádání didaktických podmínek můžeme v TV rozlišit např. organizační formy:

- frontální (hromadná) výuka
- diferencovaná výuka (v TV nekoedukovaná výuka)
- skupinová, kooperativní a partnerská výuka
- individualizovaná výuka
- individuální výuka, samostatná práce žáků
- projektová výuka

(podle Maňáka a Švece, 2003)

Vyučovací metody v TV

- pod pojmem vyučovací metoda chápeme „způsoby záměrného uspořádání činností učitele i žáků, které směřují ke stanoveným cílům“ (Skalková, 2007, s. 181)
- na členění vyučovacích metod lze pohlížet z mnoha úhlů pohledu
 - z hlediska pramene poznání a typu poznatku (didaktický aspekt)
 - z hlediska aktivity a samostatnosti žáků (psychologický aspekt)
 - z hlediska myšlenkových operací (logický aspekt)
 - z hlediska fází výchovně vzdělávacího procesu (procesuální aspekt)
 - ...
- komplexní pohled na členění vyučovacích metod ve spojení s organizačními formami a didaktickými prostředky přináší ve své práci J. Maňák a V. Švec (2003)

Vyučovací metody v TV

- klasické vyučovací metody
 - metody slovní (vysvětlování, práce s textem, rozhovor)
 - metody názorně-demonstrační (předvádění a pozorování, práce s obrazem, instruktáž)
 - metody dovednostně-praktické (vytváření dovedností, napodobování, manipulování a experimentování, produkční metody)
 - aktivizující vyučovací metody
 - metody diskusní
 - metody heuristické, řešení problémů
 - metody situační
 - didaktické hry
 - komplexní výukové metody → viz organizační formy
- (Maňák, Švec, 2003, s. 49)*

Vyučovací postupy v TV

- jde vlastně o výukovou strategii učitele
- teorie vyučování v TV nabízí uplatnění minimálně třech možných vyučovacích postupů (*Rychtecký, Fialová, 1998, s. 123*)
 - **komplexní postup** (nácvik jednoduchých dovedností, které mají často navíc přirozený charakter)
 - **analyticko-syntetický postup** (nácvik složitých a obtížných pohybových struktur u vyspělejších žáků nejprve jejich rozkladem na dílčí části a následným složením do komplexu pohybové struktury)
 - **synteticko-analytický postup** (je založen na rovnosti obou předchozích postupů, které mohou probíhat současně, nácvik komplexní pohybové dovednosti a jejich analytických substruktur, typicky jde např. o pohybové dovednosti ve sportovních hrách – herní činnost jednotlivce + herní dovednosti jednotlivce)

Specifické didaktické formy ve VJ TV

- do vyučovací jednotky zařazovány především z důvodu zvýšení její efektivity
- rozeznáváme 3 základní specifické didaktické formy
 - doplňková cvičení
 - kruhový trénink (provoz)
 - variabilní provoz

Doplňková cvičení

- efektivitu výuky zvyšují především navýšením pedagogicky využitého času
- doplňková cvičení obvykle zařazujeme v prolukách, kdy žáci čekají, až na ně v rámci hlavního cvičení přijde řada, nebo až hlavní cvičení ostatní žáci dokončí
- doplňková cvičení ale nesmí negativně ovlivnit kvalitu hlavního cvičení, proto zařazujeme
 - jednoduchá a dobře známá cvičení
 - nenáročná na koncentraci pozornosti
 - nevyžadující záchranu či pomoc
 - zbytečně nenavyšující hlučnost prostředí
 - neovlivňující bezpečnost hlavního cvičení a koncentraci žáků, kteří je provádí
- obvykle mají charakter relaxačních, kompenzačních, protahovacích či posilovacích cvičení, případně mohou být jakousi průpravou na hlavní cvičení

Kruhový trénink (provoz)

- efektivitu výuky navyšuje zintenzivněním rozvoje pohybových schopností, jakožto předpokladů pro pohybové dovednosti
- žáci během kruhového tréninku postupují po jednotlivých stanovištích, na kterých střídají tělesná cvičení s různým zaměřením
- při volbě cvičení na jednotlivých stanovištích je potřeba dbát těchto kritérií
 - střídání zapojených svalových skupin
 - střídání zatížení a relaxace
 - střídání úrovně zátěže
- obvykle jej tvoří žákům známá cvičení, která nepotřebují rozsáhlejší výklad, žáky jsou dobře zvládnuta i po technické stránce a nepotřebují poskytování záchrany ani dopomoci
- postup po stanovištích lze vymezit stanovením cvičební doby na jednom stanovišti, stanovením počtu opakování cviku na stanovišti nebo kombinací obojího (individualizovaně podle předpokladů žáků)

Variabilní provoz

- efektivitu výuky posiluje navyšováním pedagogicky využitého času a systematickým procvičováním naučených pohybových dovedností
- i při variabilním provozu žáci postupně postupují po jednotlivých stanovištích, na kterých se tentokrát střídají tělesná cvičení se zaměřením na zdokonalování zvládnutých pohybových dovedností
- organizace variabilního provozu je obdobná jako u kruhového tréninku (provozu)
- platí tak pro něho obdobná kritéria a postup po stanovištích lze vymezit rovněž obdobnými principy

Faktory při výběru formy, metody a postupu

- cíle a úkoly výuky, charakter vzdělávacího obsahu
- obsah a metody pohybových aktivit, tělovýchovných činností a sportu
- úroveň fyzického a psychického rozvoje žáků
- zvláštnosti třídy a žáků (složení třídy, vztahy v kolektivu, učební styly žáků, schopnost samostatné práce...)
- podmínky vzdělávacího procesu
- osobnost učitele, učitelovo pojetí výuky
- volba formy, metody či postupu nesmí být mechanická, vždy by měla plynout z podrobné analýzy konkrétní edukační situace

Uplatňování didaktických zásad ve školní TV

- didaktické zásady jsou obecné požadavky, které v souladu se stanovenými cíli a zákonitostmi vyučovacího procesu určují charakter vyučování a přímo i nepřímo ovlivňují jeho efektivitu (*Rychtecký, Fialová, 1998, s. 124*)
- vztahují se na všechny stránky výuky
- nejedná se o rigidní postuláty, didaktické zásady se vyvíjejí společně s prohlubováním poznatků o výuce

Uplatňování didaktických zásad ve školní TV

- zásada komplexního rozvoje žáka
 - kognitivní, afektivní a psychomotorické cíle ve výuce
- zásada individuálního přístupu k žákům
 - důležitost co nehlubšího poznání svých žáků a přizpůsobení výuky jejich zvláštnostem tak, aby každý měl ve svém vzdělávání možnost poznat radost a úspěch

(Kalhous, Obst, et al., 2002, s. 269 – 270)
- zásada uvědomělosti a aktivity
 - pochopení smyslu a podstaty prováděné činnosti a identifikace s cíli
- zásada názornosti
 - vytváření pojmů a představ na základě bezprostředního vnímání reálných předmětů či jevů nebo jejich zobrazení
- zásada soustavnosti
 - pravidelná a systematická práce, osvojené znalosti a dovednosti vytvářejí u žáků ucelený systém
- zásada přiměřenosti
 - vzdělávací obsah a vyučovací proces reflektují stupeň psychického a fyzického rozvoje žáků, jejich věkové zákonitosti a specifické zvláštnosti
- zásada trvalosti
 - osvojované znalosti a dovednosti jsou si žáci schopni vybavit a aktivně použít kdykoliv

(Rychtecký, Fialová, 1998, s. 124 – 126)

Využívání didaktických prostředků ve školní TV

- didaktické prostředky podporují a zefektivňují výuku
- materiální didaktické prostředky
 - učební pomůcky (tělovýchovné nářadí a náčiní, obrazy a schémata, videozáznamy, zvukové nahrávky...)
 - uspořádání a vybavení sportovišť (tělocvičen, hřišť...)
 - didaktická technika
 - zařízení, která technicky zprostředkovávají prezentaci vzdělávacího obsahu (zobrazovací plochy jako tabule, flipcharty, promítací plátna)
 - záznamová a zobrazovací technika (počítače, tablety, projektory, kamery, fotoaparáty, AV přehrávače)
 - virtuální realita
 - diagnostická technika (měřiče tepu a tlaku, krokoměry...)
- nemateriální didaktické prostředky
 - vyučovací metody
 - organizační formy
 - didaktické zásady

Použité zdroje

KALHOUS, Zdeněk a OBST, Otto. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-253-X.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

RYCHTECKÝ, Antonín a Ludmila FIALOVÁ. *Didaktika školní tělesné výchovy*. 2. přeprac. vyd. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-659-7.

SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Praha: Grada, 2007. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-1821-7.